

JANA
PONCAROVÁ

JIŘÍ
SANKOT

DENÍK VĚRKY KOHNOVÉ

Jak ráda bych tak zůstala

motto

Deník Věrky Kohnové

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.motto.cz
www.albatrosmedia.cz

Jana Poncarová
Deník Věrky Kohnové – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

DENÍK VĚRKY KOHNOVÉ

Jak ráda bych tak zůstala

JANA
PONCAROVÁ

JIŘÍ
SANKOT

Praha 2023

Kniha vychází s podporou
Ministerstva kultury ČR,
města Plzeň, Židovské obce v Plzni
a Židovského muzea v Praze.

Úvod

Sedím na zadním sedadle starého opelu. Projíždíme s tátou Plzní. Je mi dvanáct a poprvé zahlédnu Velkou synagogu, kterou zrovna opravují. Připadá mi krásná. Táta říká, že je to druhá největší synagoga v Evropě, hned po budapeštské. Na víc se neptám. Jsem dítě, které se stydí a raději mlčí. O pár let později, to už studuju, si s tátou v garáži povídáme o válce a holocaustu. Slíbí mi, že mi jednou řekne příběh. Hořím zvědavostí, chci ho slyšet hned, ale není čas.

Je rok 2015 a v Plzni vrcholí přípravy programu v rámci projektu Evropské hlavní město kultury. Jedna z chystaných akcí – Skryté město – připomíná pozapomenuté osudy, mimo jiné se zmiňuje i o dvanáctileté židovské dívce Věře Kohnové, která si během druhé světové války psala deník. Pročítám si prezentaci a oči mi spočinou na povědomém jméně – Marie Poncarová. Dozvídám se, že Kohnovi se s Marií, sestrou mého dědy, přátelili. Jezdili za ní do Dobříva, kde se narodila Věrčina maminka Melanie. Ač byl mezi ženami dvacetiletý věkový rozdíl, staly se z nich blízké přítelkyně. Věrka se svou starší sestrou Hankou trávila u Marie Kalivodové a jejího manžela Jaromíra Kalivody prázdniny. Když Věrka odcházela v lednu 1942 do transportu, požádala Marii, aby jí deníček schovala. Nikdy si pro něj nepřišla. Zahynula v polském ghettu Izbica, stejně jako její sestra, maminka a tatínek.

V popředí sedí (zleva) Anna Poncarová a její snacha Miloslava Poncarová, za nimi stojí Marie Kalivodová (rodinný archiv Kalivodových a Hůlkových)

Listuju dál. Až k fotce, z níž mě píchne u srdce. Černobílý snímek zachytil moji babičku Miloslavu, manželku Mariiina bratra Jiřího. Sedí v křesílku na dvoře vedle své tchyně a nad nimi se sklání Marie. Všimnu si, že se babičce lehoučce nadouvá břicho, je krásná. Nevím, jestli čeká tátu anebo tetu Janičku, své prostřední dítě, které bude vyrůstat u Kalivodových. Marie totiž šestkrát otěhotní. Třikrát o dítě přijde a třikrát ho porodí mrtvé. Janičku si osvojí.

Když je Janičce kolem deseti let, bývá smutná. Ví, že vyrůstá u adoptivních rodičů a že její opravdová maminka a tatínek bydlí ve stejné vsi. Občas si chodí hrát se svými sourozenci, s mým tátou Jiřím a s mojí tetou Miloslavou. Ve chvíli, kdy je doma sama, objeví v knihovně mezi včelařskými sešitky malou knížečku nadepsanou *Deník*. Otevře ji. Zápisky ji osloví hned napoprvé. Dívka, která je psala jen několik let před Janiným narozením, měla podobné

starosti jako teď ona – trápení s prvními láskami, s kamarády, se školou, s rodiči a také s okolnostmi, kterým nemohla utéct. Dychtivě dočte až na poslední stránku. *S Bohem, můj deníčku. S Bohem.*

Co se s Věrkou stalo?

Když přijde Marie domů, Jana se odváží a zajímá se o tajuplnou Věrku. Dozví se jen, že deníček si u nich schovala holčička, která si pro něj měla po válce přijít, ale nikdy se nevrátila. Janu napadá plno dalších otázek, ale neptá se. Zvykla si být potichu, často si chodí hrát ven, utíká do lesa nebo si někde v koutku čte.

Je léto 2021. Sedím u tety Jany v obýváku. Oběma se nám lesknou oči, když mi objevení deníku popisuje. Obě víme, proč se Věruška nevrátila a že po Kohnových zbyl právě jen deník a několik fotografií. Z celé jejich rodiny se s určitostí dochoval pouze snímek maminky Melanie, půvabné, trochu zasněné ženy. Jak vypadala Věrka? Možná je to ta dívenka vyfocená na kole u kolotoče? A je její sestra Hanka ta usměvavá slečna na fotografii s roztřepenými rohy? Nikdo už nic nepoví. Na otázky je pozdě.

O deníku se u nás v rodině nikdy nemluvilo. Nemluvilo se ani o tom, proč teta Jana vyrůstala „jinde“. Kalivodovi si nepamatuju. Zemřeli v devadesátých letech, kdy jsem byla dítě. Nevím, jestli mi chtěl táta tehdy v garáži povědět o Věrčině deníku. Když se ho dnes ptám, nevzpomíná si.

A tak se příběhy, které nikdo nevypráví a nezaznamená, postupně vytrácejí. Díkybohu za to, že Věrka dostala za svůj výborný školní prospěch deníček a že byla tak svědomitá a psala si ho. Kdo by jinak dnes znal její osud? Zůstalo by pouze němé transportní číslo 519 a jméno – stejně jako u tisíců dalších dětí zavražděných během druhé světové války nacisty. Jen z Plzně zahynulo v koncentračních

táborech 243 dětí a mladých lidí do osmnácti let. Nejstarší z nich byla Věrčina sestra Hanka, která oslavila osmnácté narozeniny 9. ledna 1942 – pár dnů před transportem do Terezína.

V roce 2006 vyšel deník Věry Kohnové knižně, a to díky přičinění nakladatele Zdeňka Susy. Originál je uložený v Židovském muzeu v Praze. Před domem Kohnových v plzeňské Koperníkově ulici jsou od září 2019 čtyři kamenné zmizelých nesoucí jména těch, kteří odtud v roce 1942 vyšli do lednového mrazu a nikdo jim neřekl: zůstaňte. Na domě je také pamětní deska Věry Kohnové, kterou podle návrhu Jana W. Vlčka vytvořili Rudolf a Tomáš Matějko.

Za posledních deset let se historikovi Jiřímu Sankotovi podařilo z čistého zájmu o Věrčin osud objevit řadu zajímavých detailů, třeba z matrik nebo školních kronik, které nám pomohly zrekonstruovat její osud. Proto jsme se rozhodli znovu iniciovat vydání Věrčina deníku a zasadit její zápisky do dobového kontextu. Vyprávění o Věrce a její rodině je fikce, která se opírá o naše zjištění a historické události.

Věrčin příběh je pro mě velmi osobní a považuju za důležité ho předat dál. Spolu se znepokojivými otázkami, které bychom si měli všichni klást a na něž pravděpodobně nikdy nenajdeme uspokojivou odpověď: Jak je možné, že lidé lhostejně přihlíželi zlu? Jak to, že nechali odvléct své sousedy, známé a přátele do transportů?

Měli bychom si neustále připomínat, že nacismus, stejně jako další diktátorské režimy, nespadol z nebe, že podhoubí pro ně vytváří mimo jiné strach a že statečnost, vzdělání a otevřená diskuze jsou jedním z předpokladů svobody a demokracie. Kolektivní vina prý neexistuje, podle Karla Jasperse ale existuje politická vina a také vina

morální. Je na odpovědnosti každého z nás, zda příkoří a nespravedlnosti bude přihlížet nebo se jich přímo či nepřímo účastnit.

Zbytečná smrt dvanáctiletého dítěte, jakým byla Věrka, se odpustit nedá, stejně jako smrt dalších nevinných lidí.

Možná namítnete, že podobných příběhů, jako je ten Věrčin, se za druhé světové války odehrálo mnoho. Znamená to ale, že na jejich vyprávění máme rezignovat? Věřím, že je to právě naopak.

Zrovna když píšu tento text, jsou odkrývány masové hroby povražděných civilistů na Ukrajině. Zpravodajství varuje před „drastickými záběry“. Noviny píšou o tom, že „dětská těla v Buči vykazovala známky mučení“.

Není to tak, že je Věrčin osud minulostí. Zřetelně promlouvá do současnosti.

Stačí přitom tak málo, aby se už nikdy neopakoval: Nebát se. Nebýt lhostejní. Aspoň zčásti se zříct svého pohodlí a včas pomoci.

Jana Poncarová

Před válkou

/1935/

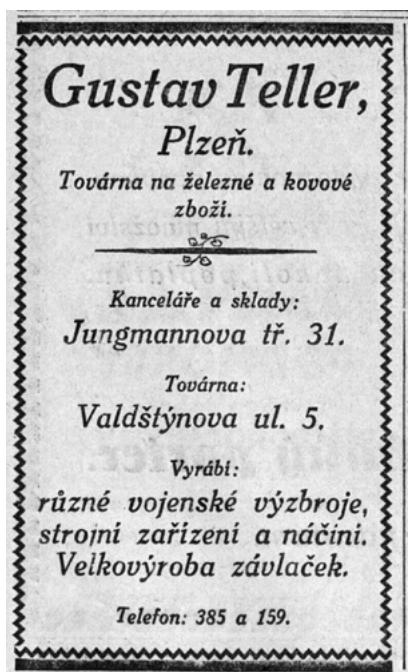
V ulicích ještě voní léto. Jeho poslední záchvěvy jsou barevné a plné slunce. Zlatavé paprsky kloužou po vysokých domech lemujících obě strany Jungmannovy třídy v Plzni. Později tato ulice změní několikrát jméno a jednou, dávno po druhé světové válce, se jí bude říkat Americká. Z vysokých těžkopádných dveří školní budovy vyběhne houf dětí. Pohupují aktovkami, některé si učebnice a sešity nesou jen tak v ruce svázané provázkem nebo řemínkem. Pokřikují na sebe, sdělují si, co si nestihly říct o přestávkách, a vesele se loučí, protože před sebou mají celé volné odpoledne.

Z chumlu se odtrhnou dvě tmavovlasé holčičky, sestřenice Věra a Edita Kohnovy. Jejich tatínkové jsou bratři a ony mají štěstí, že spolu můžou chodit do první třídy obecné školy a ještě bydlí jen kousek od sebe. Samozřejmě že spolu sedí v lavici, a dokonce to vyšlo tak, že v třídním katalogu mají pořadová čísla hned po sobě. Edita šestku, Věra sedmičku. Zezadu by si je náhodný kolemjdoucí skoro spletl. Jsou stejně vysoké. Jedna má spletené copy, druhá si vlasy stáhla mašlí. Vykročí ulicí nahoru, směrem ke Klatovské třídě. Napřed se trochu projdou, aby se provětraly, a pak zamíří k Věřčině babičce, která mívá na stole vždycky něco dobrého. Nevyptává se na školu, jak to dělají rodiče, a sama vypráví o tom, co bylo dřív. Celé dny tráví u otevřeného okna, kterým nahlíží do ulice, anebo vzpomíná na svého muže, Věřčina dědečka Davida Langeru, za nímž se občas

pořádají rodinné výpravy na hřbitov. To Věrku nebaví. Ze všeho nejradši si hraje s Editou na loukách, u rybníka nebo v lese. Nejlepší je, když je rodiče nechají chvíli bez dozoru a ony se rozběhnou a představují si, jak vzlétnou a podívají se do světa. Věrka s Editou si slíbily, že až dokončí školu, odjedou spolu pryč, někam hodně daleko. Třeba do Ameriky. Nebo do Indie.

Věrka se zastaví před jedním z domů, k němuž se mezitím zatoulaly. Už umí přečíst nápis, který zdobí fasádu. A ví, že Edita, které neřekne jinak než Eda, také. Písmenka se naučily během léta s Věrčinou starší sestrou Hanou, aby si ve škole neutrhly ostudu. Z Hanky je teď primánka. Zatímco ony sotva začaly chodit do první třídy, Hanka nastoupila na Masarykovo státní československé reálné gymnázium na Klatovské třídě, kterému od prvního dne říká zasvěceně Masák. Věrka ale raději vyslovuje celý dlouhý název, ve kterém zní jméno prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Tatínek jim o něm nedávno vyprávěl. Věrka ví, že pan prezident je už starý pán a že díky němu mají samostatnou republiku. Tatínek měl dokonce nedávno tak dobrou náladu, že jí ukázal svoji fotku v uniformě. On i strýček Rudolf, Editin tatínek, bojovali ve velké světové válce. Ale to se zdá Věrce šíleně dávno. Ted' má plnou hlavu školy, slabikáře a počtů. Ví, že ji čeká ještě hodně let učení, ale už teď se těší, že bude studovat, třeba také na gymnáziu.

S Edou si znovu hláskují velkou ceduli: *Gustav Teller*. Jsou hrdé, že už rozumí slovům. Věrka vzhlédne. Někde v horním patře sedí za jedním z velkých dřevěných stolů obtěžíkaných horami papírů tatínek. Když má Věrka jen dopolední vyučování, kolem dvanácté mu nosí kastrůlky s obědem. Musí ze školy spěchat domů do jejich domu na Klatovské třídě a pak zase zpátky, aby jídlo donesla teplé.

*Inzerce firmy
Gustav Teller
(Důstojnické listy
4. 3. 1926)*

Až pak obědvá s maminkou, občas i s Hankou, ale ta teď mívá školu do pozdního odpoledne a většinou si ještě vyjde se spolužačkami, nejčastěji s Haničkou Löwyovou, jejíž tatínek je obuvník, a tak má ty nejkrásnější boty na světě. Věrka si mimoděk prohlédne své šněrovací polobotky. Dnes za tatínkem nemusí. Dovede si ho ale dobře představit, stejně jako vnitřek budovy, kde to voní železem a olejem, ačkoli tady má firma pouze kanceláře. Továrna na železné a kovové zboží a také na různé stroje a zařízení sídlí až na Bílé Hoře, ve varně bývalého pivovaru Prior. Tatínek bývá občas unavený, mívá zarudlé oči z toho, jak pořád kouká do všech těch papírů a čísel, ale jinak je spokojený. Věrka ví, že pracuje jako účetní. Nedávno si o povolání svých otců povídali ve škole. U maminky je to

snadné, ta zůstává v domácnosti a Věrka si tak umí lépe představit, co asi celý den dělá: uklízí, vaří, jednou týdně pere velké prádlo, ale u toho ji nepotřebují, na rozdíl od Hanky, která je už dost velká, aby pomáhala i s tak těžkou prací.

Ještě pár kroků a budou u babičky. Dveře činžovního domu jsou odemčené, klika je ohmataná, vyleštěná od ustavičných doteků. Holčičky vyběhnou do patra a Věrka ohnutým ukazováčkem zaklepe na dveře. Se zatajeným dechem naslouchají, co se děje v předsíni. Nic. Pohlédnou si do očí. Věrka pokrčí rameny. Sevře pěstičku a zabuší. Šramot trvá notnou chvíli a dívky několikrát přešlápnu, než se dveře konečně otevřou. Babička se srdečně vítá s oběma děvčaty, hladí je po vlasech, chválí jim zčervenalé tvářičky, říká, že jsou jako podzimní jablčka, co zrovna dozrávají na stromech, a vede je do obývacího pokoje. Na vyleštěném stole je háčkovaná dečka a na ní váza s pestrobarevnými astrami. Dívky ale spíš pokukují po pocukrované bábovce. Babička Otýlie umí péct! A dělá nejlepší kakao na světě. Nemívají ho tu často, ale dnes bude, zavětrily jeho vůni už v předsíni a mrkly na sebe. Usadí se ke stolu. Babička se přeptá na rodiče, postěžuje si, že už dlouho nebyli společně na hřbitově, a vybídne holčičky, aby si vzaly bábovku. Když mají plnou pusku, usměje se na ně a pak se pohledem zatoulá k otevřenému oknu. Věrka si všimne, jak její oči lehce potemní, jako by se z čokoládové barvy najednou vytratily zlatavé odlesky. Pak babička začne vyprávět.

Ocitnou se s ní v Dobřívě, v malé vsi nedaleko Rokycan, která je zapasovaná v údolí, jímž se žene Černý potok. Kolem dokola jsou kopce porostlé vysokými stromy. A uprostřed té vesnice stojí koloniál a také hospoda. Věrka

Věrčina maminka Melanie Kohnová u jezu v Dobřívě (rodinný archiv Kalivodových a Hůlkových)

spokojeně kývne na Editu a každá si vezme ještě jeden kousek bábovky. Obě už vědí, že v Dobřívě se narodila Věrčina maminka Melanie. Babička je ale v jiném časovém období. Vzpomíná na to, jak se seznámila s Věrčiným dědečkem Davidem Langerem. Bylo jí čtyřřicet, byla hezká a jmenovala se Steinová. Vdala se v roce 1890 v synagoze v Mýtě. Oběma dívkám to připadá tak dávno. Skoro jako by se ocitly ve starověkém Římě, o němž se teď učí Hanka. Jak se asi žilo v minulém století?

Věrka si s doširoka otevřenýma očima prohlíží babičku. Zkouší si její prošedivělé vlasy představit tmavé. Babička její pohled nevnímá, vypráví zaujatě dál. Po svatbě se stěhovali do Dobříva, kde David koupil dům číslo popisné 124. Podivně u toho vzdychne. Věrka vytuší tajemství a je jako na trní. A už tu zase voní železo, tentokrát ale jen jako ve snu, děvčata se s babičkou procházejí neznámou vsí, jsou v minulém století, které si nedovedou představit, ale stejně to znovu a znovu zkoušejí. Jdou po

kamenném mostě a dál kolem roubených chalup až k vodnímu hamru. V rybníku se koupe slunce, pokřikují tu stejně staré děti, jako jsou ony dvě, zní tu silné údery obřích kladiv, v nose zaštípá kouř spáleného dřevěného uhlí, které hoří v obří peci. Vyrábí se tady nejružnější nástroje pro lomy, železnice a doly, ale i drobnosti jako třeba hřebíky nebo cvočky. Věrka si je představuje podobně jako ty, které vznikají v továrně Gustava Tellera, kde pracuje tatínek. Je to dobrodružné. Opravdové příběhy jsou lepší než pohádky. Babička se zmíní také o uhlířích a o milířích, v nichž se chystalo dřevěné uhlí pro hamry a vysoké pece. Ve chvílce odmlky, když babička zrovna nakrčí čelo, aby se zamyslela, se Věrka odváží zeptat, proč se přestěhovali do Plzně, když se v Dobřívě tak hezky žilo, vonělo to tam železem a dřevem a všude byly louky a lesy plné malin a borůvek.

Jednou se tam podíváte, slíbí babička. A třeba pochopíš, proč jsme odešli sem. Až budeme větší, odtuší Věrka. Všechno můžou dělat, až budou větší. Proto se taky s Edou těší, až vyrostou. Je trochu zklamaná, ale poslouchá dál.

Ve vsi se opravdu nežilo špatně, přizná babička Otýlie. Jenže nic není tak úplně růžové. Vyhlédne z okna a na chvíli se odmlčí. V podbrdské vesnici nebyli jedinými lidmi židovského vyznání. O jinověrcích, jak jim říkali, kolovalo tolik historek, ale ty před dívkami nezmíní. Akorát by je vystrašila. Jen si je rychle připomene sama pro sebe. Když v roce 1866 přišel do Dobříva Jakub Lederer, obchodník ze Spáleného Poříčí, a žádal u starosty, aby ve vsi mohl provozovat krámek, starosta jej vystrčil ze dveří, protože Žid prý budil u místních odpor. Postoj dobřívských k lidem jiného náboženského vyznání se změnil, až když jeho jmenovec, Šalamoun Lederer, také obchodník, procházel vsí

a zachránil při požáru dítě. Ledererovi si pak v Dobřívě postavili dům a měli tu svůj obchod. Když se do vesnice přistěhovali David s Otýlíí, už se na ně přes prsty dívala jen hrstka lidí. S většinou se snášeli dobře, zvláště když ukázali, že žijí jako ostatní a že se musí otáčet stejně jako oni, aby se uživil.

Pohlédne na dívky. Věrka je Melanii podobná víc než Hanka, ale žádná naplno nezdělala její melancholický půvab a podivný smutek v očích. Asi proto, že dcery jsou spíš po otci a ten má v sobě hodně energie. Otýlie porodila Melanii 19. dubna 1892. Byla nádherná už jako miminko. K porodu přiběhla dobřívská porodní bába Kateřina Ženíšková. Rodila i Melaniny sestřičky. První děvčátko jí zemřelo v náručí pátý den po porodu na novorozeneckou žloutenku. Druhé děvčátko se narodilo předčasně a žilo jen den. Ví, že je to už moc dlouho, ale i tak mívá slzy v očích, když na ně myslí. A občas si představuje, jak by asi vypadaly, jestli by byly tak hezoučké jako Melanie. Třeba by teď za stolem seděl celý houf dětí, jejich vnoučat. I přes to neštěstí – ale koho také nepotkalo, zná tolik žen, jimž zemřely děti – by se jim v Dobřívě žilo dobře. Davidovi se dokonce podařilo nemožné, když získal oprávnění prodávat ve svém obchodě vedle lihovin a vína také pivo. V roce 1903 jim dokonce udělili domovské právo! Stali se právoplatnými obyvateli té malé vsi na Podbrdsku. Jenže obchodu se nedařilo, přizná děvčatům. A nedodá proč. David mívá i jiné zájmy. A tak si půjčoval. Když se začali ozývat věřitelé a po právu žádali své, přišel s nápadem postavit na dvorku malý hostinský domek. Do Dobříva v té době začali na prázdniny jezdit zámožní lidé z Prahy. Ves si oblíbil třeba herec Národního divadla Jindřich Mošna nebo jeho kolega Eduard Vojan. Přijížděli i hudebníci, lékaři,

Letní byt
 o 1 zařiz. pokoji s kuch.,
 za 75 K za sez., se pronajme
 v Dobřívě u Rokycan. K
 dopt. u D. Langer, Plzeň,
 Borská ul. 17. 6208

*V době, kdy měli
 Langerovi finanční
 potíže, inzerovali
 každoročně v denním
 tisku nabídku na
 ubytování letních hostů
 (Český deník 10. 7. 1912)*

právníci. Dodnes si pamatuje znění inzerátu, který David nechal otisknout v *Národní politice*: *Letní byt o 1 pokoji s 2 postelemi a kuchyní, úplně zařízený, se pronajímá. Krásná lesnatá krajina. Letos je zde přes 25 rodin pražských. Bližší zprávy podá D. Langer. Dobřív.*

Zasnila se. Vůbec neví, jestli těch rodin bylo pětadvacet. Možná že jich přijelo i víc. Věrka se před chvílí na něco ptala slabým hláskem, ale Otýlie ji nevnímala. Pohlédne na ni. Aha. Chtěla znovu vědět, proč z Dobříva odešli. Už to nešlo dál. Museli dům prodat, protože poslední pokus zachránit živobytí nevyšel. Polkne, v ústech jí vyschlo. Bylo načase začít jinde a znovu, dodá neurčitě.

Otýlie pošle holčičky s hrníčky a s talíři do kuchyně. Zaslouchne, jak se dohadují, která je umyje, a po chvíli už šplouchá voda. Zabalí každé do plátýnka čtyři kousky bábovky. Sama si nechá jen dva. Potřebuje už málo, poslední dobou jí vůbec nechutná. Vyprovodí děvčata ze dveří, nakáže jim, aby se neloudala a pospíchala rovnou domů. A aby se příští týden zase zastavila. Upeče štrúdl z prvních podzimních jablek. Dívá se za nimi, dokud se křehká útlá zádíčka neztratí za rohem. Nadechne se a ve vůni ulice rozezná dozvuky léta.

Židovští spoluobčané v Plzni

Před začátkem druhé světové války žilo v Plzni 2 064 židovských spoluobčanů. Mnozí z nich byli zapojeni do bohatého spolkového života, který se ve městě za první republiky pěstoval. Byli členy židovských i nežidovských spolků a organizací. Z těch židovských působil v Plzni například Spolek židovských žen a dívek, Židovská tělocvičná a sportovní jednota Makabi nebo Židovský plzeňský skautský oddíl číslo 8 vedený Hanušem Adelem.

/1936/

Letošní rok je plný událostí. V lednu zemřela babička Otýlie a Eda onemocněla záškrtem a dlouho se nemohla uzdravit. Pořád je zesláblá a do konce školního roku se už do lavice nevrátí. Přišla o tolik věcí, ale Věrka ji navštěvuje, nosí jí knihy a sešity, vypráví o každém dni, který ve škole prožila. Lámou si hlavu nad tím, jak je možné, že někoho nemoc tak oslabí, zatímco jiný ani neví, že ji má. Leden a únor byly ošklivé měsíce, samé angíny a chřipky a pak ten záškrť. Věrka se o Edu bála, dokonce i po večerech plakala do polštáře. Má radost, že Eda je z nejhoršího venku a že už může ven. Lékař jí doporučil dlouhé procházky v parku, a tak ji Věrka po vyučování vyzvedne doma, odvádí ji na sluníčko, prochází se s ní, a když se jim chce, jen tak se posadí na lavičku a povídají si.

Nemůžou se dočkat vysvědčení. Taková událost! A budou mít první školní rok za sebou. Vedle koho teď sedíš v lavici? zajímá se Eda. Věrka vrtí hlavou. Tvé místo je přece pořád volné, ujišťuje sestřenici a svoji nejlepší kamarádku. Čeká, až se vrátíš, až zase budeš ve škole.

Věrka Editě dopodrobna vypráví o posledních dramatických událostech. Když se stalo to neštěstí v Rakvicích na Dyji, při kterém zahynulo jedenatřicet dětí, obě plakaly. Byly jen o pár let starší, bylo jim mezi deseti a dvánácti lety a jely na školní výlet. Musely se nechat převézt přívozem na druhou stranu řeky, když je strhl proud.

Mluvílo se o tom všude. Psaly o tom všechny noviny, i *České slovo*, které četl Věrčin tatínek. A potom přišla zpráva, že se pořádá sbírka pro rodiny. Zapojila se všechna děvčata ze školy. Věrka doběhla pro pár drobných i k Editě. Ve třídě pak uctili památku obětí.

Věrka událost hluboce prožívala. Povídala si o ní před spaním s Hankou. A měla obrovskou potřebu něco udělat, pomoci. Uvědomovala si, že ne všichni mají takové štěstí jako ona. Má rodiče, kteří ji mají rádi, a kdykoli má hlad, je doma aspoň kousek chleba. Všimla si, že některé děti, s nimiž chodí do třídy, jsou na tom mnohem hůř. Třeba si ani nenosí svačinu. A to se s nimi občas dělí. Stejně jako Eva Kussiová, nejbohatší a nejlépe oblečené děvčátko ze třídy. Její tatínek je majitel mlýna, a tak nikdy nemají nouzi. Vyžádal si jména žáků, kteří jsou z chudých rodin, a občas jim doveze mouku. Věrka se domnívá, že takhle je to správné. Dlouze si o tom povídá s Edou. Slíbí si, že až pojedou na cestu kolem světa, budou pomáhat, kde to půjde. A pak se jejich myšlenky na budoucnost ztratí ve hře. Editě je natolik dobře, že už může stavět skryš v houští. Někdy se chceš před světem schovat, to si stavíš přístřešek, jindy chceš svět vidět, to se pak vydáš na výpravu, myslí si Věrka.

...

Zbývá jen pár dnů do konce školního roku. Děvčata jsou nedočkavá a roztěkaná, protože Plzeň se chystá na velkou událost. Přijede prezident republiky Edvard Beneš se svou paní Hanou, která se na všech fotkách mile usmívá a nosí hezké šaty. Celé jedno vyučování si děti povídají o prezidentech a o Československu. Kdo chce, může se naučit básničku na počest tatíčka Masaryka i jeho nástupce Edvarda Beneše. Bude to velká sláva, ujišťuje Věrka Edu, když se

odpoledne toulají po parku. Děti se půjdou na náměstí podívat společně. Eda se může také přidat, i když do školy zatím pořád nechodí, ale aspoň má vycházky a může ven. Večer před tou významnou událostí si Věrka povídá s tatínkem a znovu si nechá převyprávět události roku 1918. Opět si opakuje slovíčko *abdikace*. Když Masaryk v roce 1935 oznámil svůj odchod z prezidentského křesla, jako by na všechny padl smutek. Věrka si ten den pamatuje velmi dobře, maminka měla slzy v očích a říkala, že už nic nebude jako dřív. Tatínek ji chlácholil. Věrka si s tím hlavu neláme, není na to čas. Blíží se léto a ona doufá, že budou s Edou každý den venku, protože je skoro úplně zdravá. Už jen pár dní a jsou prázdniny a s nimi přijde nekonečné dobrodružství!

Je 21. června 1936 a plzeňské ulice jsou celé ve slavnostním. Na všech domech visí československé vlajky, ženy jsou hezky učesané, mají letní šaty a mnohé nesou květinu. Muži jsou čerstvě oholení a usmívají se. Kdo byl na vojně, má uniformu. Věrka se mračí, že tatínek jde jen v obleku. Vysvětluje jí, že uniformu nemá, že se bohužel nedostal do legií, ale sloužil v rakousko-uherské armádě. Věrka tomu moc nerozumí. A i kdyby chtěla, nemá teď na otázky čas. Utíká k Edě. Ta už netrpělivě čeká před domem. Letí Jungmannovou třídou dolů, a jakmile to jde, zahrnou do postranní ulice a uhánějí na náměstí, kde se mají sejít se svou třídou a s paní učitelkou. Musí zpomalit. Mačká se tu tolik lidí. Věrka chytí Edu za ruku a stiskne ji. Nesmí se ztratit! Už vidí spolužáky, mávají na ně. Přidají se k nim.

U radnice stojí tribuna a na ní se odehraje vše důležité. Dívky se zkusí protlačit co nejvíc dopředu. Věrka si tolik přála vidět naživo pana prezidenta! Už přijíždí. Odněkud zní hudba. Kolem pochodují vojáci, legionáři. Zazní pozdrav *Zdar!* Prezidenta vítají děvčata v krojích. A pak Věrka zatají

dech, protože ho konečně zahlédne. Ujistí se, že Eda ho vidí také. Pan prezident je menší, než si ho představovala. Dlouze si třese rukou s plzeňským starostou Luďkem Pikem.

Přicházejí na řadu projevy. Starosta panu prezidentu děkuje za jeho činnost v zahraničí, která vedla ke vzniku republiky. Mluví se o škole, která ponese Benešovo jméno, a pan starosta zasvěceně vykládá o vzdělání a o tom, že je nejspolehlivější oporou svobody a demokracie. Děvčata na sebe radostně pohlédnou. Věrka řekne, že to nedávno probírali ve škole a že to tedy určitě musí být pravda. Teď mluví Edvard Beneš. Má dlouhý projev a děvčata nerozumí všemu. Prohlížíjí si paní Hanu a lidi okolo. Všude je tolik krásy a slávy, pomyslí si Věrka.

Když je po všem, když oba politici zmizí v mázhauzu radnice, děvčata smutně pokrčí rameny a nevědí, co si počít. Mají už dnes volno, do školy se nejde a mohou si dělat, co chtějí. A pak si Věrka vzpomene! Maminka ji vybízela, aby přivedla Edu na oběd, budou mít kvěťák a ten mají obě rády. Pro jistotu se ještě rozhlédne, jestli někde není Hanka, která sem měla jít se svou třídou. Nevidí ji. Nedá se nic dělat. Sejdou se až doma. Pobídne Edu, aby přidala do kroku.

...

Předsíň v bytě Kohnových je zaplněná dřevěnými krabicemi a košíky překrytými utěrkami. Maminka si svázala vlasy šátkem, pobíhá z kuchyně do ložnice a z ložnice do pokojíku a popohání Hanku s Věrkou, aby si zabalily posledních pár kousků učebnic a sešitů, posbíraly halenky a svetříky. Tatínek si z továrny vypůjčil vůz, ačkoli se stěhují jen o dvě ulice dál, do Koperníkovy číslo popisné 43.

Věrka si byla před pár dny nový byt prohlédnout. Je v rohovém domě a okna z jejich budoucího pokojíku vykukují

do Nerudovy ulice. Hanka se naoko durdila, že dřív jen přeběhla ulici a byla ve škole, teď bude muset udělat o pár kroků navíc. Věrka se na ni mračila, že ona to má do školy ještě o kus dál. Ale honem, děvčata, pospěšte si, napomen je maminka. Tatínek se za chvíli vrátí s vozem a po nábytku budou vynášet a nakládat překližkové bedny s hrnčíky, sklenkami a talíři. Nesmí zapomenout knihy! Věrka je střeží, aby o žádnou nepřišla. Už umí číst a přečetla všechny dětské knížky po Hance. K sedmým narozeninám, které oslavila 26. června 1936, si přála svoji vlastní knihu, která by byla jen její a mohla si ji položit do poličky nad postelí. Dostala ji zabalenou v hedvábném modrém papíru a byl to zatím její nejšťastnější okamžik v životě. Tatínek jim v novém pokojíku slíbil každé vlastní stolek, židli a skříň. Pokoj budou sdílet jako dosud, ale každá bude mít svůj nábytek, svůj malý kousek světa.

Dospělí si Věrky, která postává u velkého kufru s knihami, nevšímají. Kmitají kolem. Hanka pomáhá odnášet lehčí věci, třeba košíky a plátěné tašky naplněné drobnostmi. Z chodby činžovního domu zaznívají kroky a smích. Rodiče mají kdovíproč dobrou náladu, ačkoli včera byla atmosféra stísněná, hlavně aby se na nic nezapomnělo, aby se nic nerozbilo, věci jsou drahé, holčičky, a my se teď vydali z peněz, když jsme koupili vlastní byt. Věrce připadá obrovský. Má vysoké stropy a rozlehklá okna, jimiž dovnitř proudí světlo. Líbí se jí i dvorek, na který je vidět, když se jde po schodech nahoru, do patra.

Vzpomene si na babičku Otýlii a znovu si uvědomí, že už za ní s Edou nikdy po škole nezaběhnou, že už jim neupeče štrúdl ani bábovku. Když jim v lednu, bylo zrovna takové ošklivé mrazivé počasí, maminka s uplakanýma očima pověděla, že babička zemřela, udiveně se na sebe

s Hankou podívaly. Věrka čekala, co udělá její o pět let starší sestra. Když se Hanka po chvíli rozbřečela, přidala se k ní, ale věděla, že to nejsou upřímné slzy, jako když pláče kvůli křivdě, rozbitému hrníčku nebo nedorozumění s maminkou. Vytušila, že když někdo zemře, má se plakat hlasitě a opravdově. Objaly se s maminkou a nechaly slzy téct. Věrce se těžce dýchalo, ale pevné stisknutí matčiny paže vydržela. S podivem si uvědomí, že ji na tváři šimrají slzy. Ted'! Zrovna ted', když je kolem takový nepořádek a všichni mají plno práce?

Stýská se jí po babičce. Proto pláče. A kupodivu se nemusí nutit, jsou to upřímné slzy. Ví, že díky babičce rodiče mohli koupit větší byt, protože maminka zdědila peníze. Hanka jí včera večer, když ulehly na obyčejné slamníky a přikryly se dekami, protože postele už byly rozebrané a peřiny přichystané, dopodrobna vysvětlila, co znamená dědictví. Babička nebyla nijak bohatá, ale když se ke všemu přidaly úspory rodičů, mohli si dovolit větší byt. Budeme si žít královsky, tvrdila Hanka. A Věrka poslední den ve starém bytě snila o novém kouzelném pokojíčku, který si zaplní knihami a obrázky. Poprosí tatínka, aby jí na zeď přitloukl skobičku a na něj pověsil obrázek se psem. Věrka si ze všeho nejvíc přeje pejska, ale rodiče nechtějí, říkají, že pes má být venku, na zahradě, že v bytě by mu nebylo dobře. Prý se ale o prázdninách pojedou podívat do vsi, kde vyrůstala maminka, a tam je dost psů, s nimiž si může Věrka hrát.

Proč pláčeš? Maminka je zpátky nahoře, aby odnesla poslední krabice. Pláčeš, protože se stěhujeme? Ale Věruško, neboj, budeme bydlet jen o kousek dál. Budeš chodit okolo. Budeš chodit do stejné školy. Nic moc se přece nemění. Věrka přizná, že se jí stýská po babičce. Mamince

se zalesknou oči. Slíbí si, že jakmile si zařídí nové bydlení, až vybalí to nejdůležitější a uklidí, zajdou na hřbitov a donesou babičce Otýlii a dědečkovi Davidovi nějaký hezký kamínek od řeky, aby věděli, že na ně myslí. A také jako poděkování, že díky nim můžou bydlet v novém bytě.

Věrka se utiší. Oblékne si kabátek. Nasadí si čepici a obtočí si kolem krku šálu. Venku je lezavé počasí. Brzy bude konec roku. Chanuku, kterou má Věrka ráda díky všem těm světylkům, už oslaví jinde. Sehne se pro svůj kufřík naplněný školními sešity, čítankou a svou zatím jedinou knihou, kterou čte pořád dokola, a tak už ji zná nazpaměť. Hlavním hrdinou je neposedný pes. Spěchá za maminkou, sbíhá ze schodů. Ještě naposledy se obrátí ke dveřím. Měla by si utřít slzy a být statečná.

...

Prosincové ulice jsou plné zachumlaných lidí. Na náměstí vyrostlo pár dřevěných stánků ověšených chvojím. Kolem nich se tlačí odhrabaný a ušlapaný sníh, je trochu ušmudlaný, zmrzlý a křupe. Věrka s Editou dnes měly poslední vyučovací den. Psaly písemku z matematiky a slohovou práci na téma nejkrásnější Štědrý den. Věrka popisovala světla, spoustu světél a svíček, a také vůni maminčiny vánočky a kakaa. V tu chvíli si vzpomněla na babičku Otýlii. Kdyby k ní tak mohly zaběhnout! Trochu se ohřát, vypít si čaj a ochutnat ten báječný štrúdl se skořicí... Místo toho nakukují do jednoho stánku po druhém. Prodávají tu slamené ozdoby na vánoční stromky, cukroví zabalené v pestrobarevných celofánech, voní tu pečené kaštany. Věrka koupí jeden kornout, který příjemně hřeje do zkrehlých rukou. Už je moc velká zima, a tak pozve Edu, která konečně chodí do školy, k sobě domů. Hanka se dnes zdrží

u kamarádky Haničky Löwyové, budou spolu vyrábět ozdoby z lesklého třpytivého papíru. Löwyovi mívají krásný vánoční stromek a Věrka má slíbeno, že se na něj bude moct zajít podívat. Snad Hanka přinese pár ozdůbek domů, stromek sice nemívají, ale dávají chvojí do vázy.

Věrka se těší, že stráví odpoledne s Edou. Budou mít pokojíček jenom pro sebe. Chtějí si kaštiny schovat na potom, ale ty tak provokativně voní, že kornout rozevřou a ujídají je cestou.

Eda žene, pusu má plnou horkého kaštanu. Věrku zatím v novém bytě nenavštívila, zná její království jen z vyprávění. Všude bylo před svátky plno práce a Kohnovi se do nového bytu přestěhovali teprve nedávno. Maminky do toho všeho uklízely a pekly, děvčata se učila, protože ve škole to byla jedna písemka za druhou. Zatím jim vycházely samé jedničky a ony si přály, aby to tak zůstalo, aby mohly stejně jako Hanka nastoupit na gymnázium nebo do měšťanky. A pak cestovat. Ale to je ještě daleko. Věrka si spočítala, že k takovému velkému kroku dojde až v roce 1940, až dokončí obecnou školu a budou moct jít studovat dál.

Zrovna minuly Velkou synagogu. Se sněhovou čepicí a dvěma zlatými zářivými hvězdami na vrcholu věžiček jim synagoga připadá slavnostní, jako by se oblékla na ty vzácné chvíle, co je koncem prosince čekají. Věrka tam chodí ráda, ale raději má starou synagogu ukrytou ve dvoře, je menší, starobylá a trochu tajemná. Párkrát tam i zpívala a o Svátku světel bude zas. Dnes zapálí první svíčku na chanukovém svícnu, který s Hankou před pár dny pořádně vycídily a postavily doprostřed stolu a pak ho obdivovaly, jak je krásný. Prý je po prababičce, mamince babičky Otýlie. První svíčka znamená i první drobné

dářečky a také hezké písničky. Pokaždé když zapálí jednu z osmi svíček, zpívají s maminkou *Ma'oz cur, Ó mocná skálo*, písničku, která zní právě jen o Chanuce. Dostanou kousek čokolády. Nebo perníček. Anebo dobrou vánočku, kterou maminka umí nejlíp na světě.

Věrce vydrží úvahy o hezkém večeru a přicházejících svátcích až ke vstupním dveřím. Eda se jí mezitím svěřila, že se na svátky také těší a přála by si dnes večer nějakou dobrou sladkost, nejlíp čokoládu zabalenou v barevném lesklém papírku, který by si pak prsty uhladila a schovala si ho do čítanky na památku. Věrka vši silou stiskne kliku a opře se do dveří. V jejich původním domě se dveře otvíraly lehčeji, ale byly otlučenější a panty si vždycky trochu povzdychly.

To je krása, vydechne Eda. Věrka ji vede po čisté ornamentální dlažbě do prvního patra. Nedočkavě spěchají nahoru. V předsíni ucítí vůni rozinek a mandlí a kynutého těsta. Maminka je pozdraví vesele, i když má pohled unavený. Slíbí jim čaj, kakao dnes nebude, protože je málo mléka, a dostanou i kousek vánočky. Mezitím si můžou hrát. Zalezou si k Věrce na postel, přitulí se k sobě a listují si obrázkovou knížkou.

...

Na chanukovém svícnu plápolá všech osm světýlek a skromně dohořívá i šamaš. Z kuchyně voní vánočka a malé smažené koblížky, které maminka připravuje každý rok. Věrka letos dostala důležitý úkol. Musí na tác vyrovnat cukroví. Část pekla maminka, něco přinesla dopoledne Eda, která si na oplátku odnesla koblížky. Je tu linecké slepované rybízovou marmeládou nebo makovou náplní, jsou tu perníčky, které nezměkly, jak měly, jsou tu vanilkové rohlíčky.

Věrka si dává záležet, hlídá se, aby si co chvilí neoblížla prsty, na nichž ulpívá cukr. Těší se, až bude po večeři, až se pustí do sladkostí.

Budou mít zeleninovou polévku a smažené latkes z brambor. Věrka postaví tác s cukrovím na kávový stolek a pustí se do prostírání. Pomáhá jí Hanka, která jí radí, kde má stát sklenička a jak seřadit příbory. Příští rok už budeš vědět, šťouchne do ní loktem.

Odříkají požehnání. Nechávací si ho právě jen na Chanuku, do kostela, jak Věrka říká synagoze, také nechodí pravidelně. Ale to téměř nikdo z jejich okolí. Co si Věrka všimla, ani křesťanské kostely nejsou přeplněné. Na půlnoční se ale vydávají i ti, co se jim jinak vyhýbají obloukem. Asi mají tyhle prosincové noci něco do sebe.

Pak s Hankou zpívají, před rodiči se stydí a jsou rády, když mají hlavní část večera za sebou. Hanka si stěžuje, že se latkesů přejedla a že ji bolí břicho. Maminka uvaří heřmánkový čaj, tatínkovi kávu. Konečně se můžou pustit do sladkostí, ale jsou roztěkané, pokukují po balíčkách převázaných stříbrnou mašlí.

A nezapomeňte na dárečky.

Konečně!

Věrka se hrne ke stolku, na němž stojí velká váza s chvojím a třpytivými ozdobami. Každý tu má dárek. Tatínek dostal tlusté ponožky, stěžuje si, že v práci studí od podlahy. Maminka si uvazuje nový hedvábný šátek. Hanka si ho chce hned také zkusit, ale tatínek ji napomene, že má svůj dárek. Dostala růžovou halenku a Věrka soudí, že jí moc sluší. Sama má na klíně novou knihu pohádek a pastelky. Je z barviček celá unesená, chce si malovat, ale Hanka ji přemluví, že si zahrají drejdl. Točí dřevěnou káčou a luští hebrejská písmenka, kterým nerozumí, ptají se proto